

RUS ÇARLIK BÜROKRASİSİNDEKİ SON MUHAFAZAKÂR: KONSTANTİN POBEDONOSTSEV THE LAST CONSERVATIVE IN THE RUSSIAN TSARIST BUREAUCRACY: KONSTANTIN POBEDONOSTSEV

Aslı YİĞİT

Atılım Üniversitesi, İşletme Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

asliyigit.tr@gmail.com

0000-0002-9325-2965

ÖZ

Geliş Tarihi:

29.1.2022

Kabul Tarihi:

25.2.2022

Yayın Tarihi:

31.3.2022

Anahtar Kelimeler

K. Pobedonostsev
Rus Muhafazakarlığı
Rus Bürokrasisi
III. Aleksandr

Keywords

K. Pobedonostsev
Russian conservatism
Russian bureaucracy
Alexander III

On dokuzuncu yüzyıl Rus muhafazakar bürokrat ve aydın çevreleri Rusya İmparatorluğunda 1860'lar ve 1870'lerde büyük reform hareketinin bir uzantısı olarak hızla liberalleşen bürokratik ve entelektüel çevrelerden rahatsızlık duymaktaydı. Bu muhafazakarlar arasında önde gelen ve reform karşıtlığının sembol isimlerinden biri olan Konstantin Pobedonostsev de Batı modelindeki reform hareketinin bürokraside ve toplumda yozlaşmanın kaynağını oluşturduğunu savunmaktaydı. Pobedonostsev, Çar III. Aleksandr'a mektuplarında bürokrasideki liberal dönüşümün durdurulmasını tavsiye ederek, liberal yozlaşmış bürokratlar hakkında Çarın görüşlerini etkilemek amacıyla detaylı bilgiler sunmaktaydı. Çarlık yönetimi ile sıradan Rus halkı arasındaki bağı kurmakla görevli olan kişi olarak ön plana çıkan Pobedonostsev, Rus bürokrasisinde liberal reformları engellemek için yoğun bir mücadele vermekteydi. Bu yolda Çar III. Aleksandr ile olan yakın ilişkisinden faydalanarak Çara sık sık mektuplar ve raporlar göndermekteydi. Ayrıca, Pobedonostsev'in *ober-prokurorluk* (Kilise yüksek temsilciliği) dönemindeki faaliyetleri Rus siyasi yaşamında Kilise'nin etkisini göstermesi açısından önem arz etmektedir. Bu makalede, Pobedonostsev'in Rus muhafazakarlığının önde gelen bir temsilcisi olarak on dokuzuncu yüzyıl Rus siyasi düşüncesi üzerindeki etkisi incelenmeye çalışılacaktır. Türkçe literatürde bu güne kadar çalışılmamış olan bu konunun literatüre önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

ABSTRACT

Nineteenth-century Russian conservative bureaucratic and intellectual circles were not comfortable with the bureaucratic and intellectual circles that were rapidly liberalizing as an extension of the great reform movement in the Russian Empire in the 1860s and 1870s. Konstantin Pobedonostsev, a leading conservative figure and one of the symbols of opposition to reforms, argued that the reform movement in the Western model was the source of corruption in the bureaucracy and society. In his letters to Tsar Alexander III, Pobedonostsev advised to stop the liberal transformation in the bureaucracy and provided detailed information about liberal corrupt bureaucrats in order to influence the views of the Tsar. Pobedonostsev, who came to the forefront as the person responsible for establishing the link between the tsarist administration and the ordinary Russian people, was struggling to prevent liberal reforms in the Russian bureaucracy. On this road, taking advantage of her close relationship with Tsar Alexander III, he often sent letters and reports to the Tsar. In addition, the activities of Pobedonostsev during his *ober-procuratorship* (the chief representative of the Church) are important in terms of showing the influence of the Church in Russian political life. In this article, the influence of Pobedonostsev, a prominent representative of Russian conservatism on the nineteenth century Russian political thought will be examined. It is thought that this subject, which has not been studied in Turkish literature until today, will make a significant contribution to the literature.

DOI: <https://doi.org/10.30783/nevsosbilen.1064933>

Atf/Cite as: Yiğit, A. (2022). *Rus Çarlık Bürokrasisindeki Son Muhafazakâr: Konstantin Pobedonostsev*. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 12(1), 156-169.

Giriş

On dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında Rusya İmparatorluğu'nda Çar I. Aleksandr imparatorluğun Avrupalılaştırma ve milli değerleri muhafaza etme çelişkisinin çözümünü Avrupa liberalizmini Rusya'ya adapte etmekte bulmuştu. Onun ölümü sonrası başa geçen Çar I. Nikolay selefinin aksine otuz yıllık hükümlerini boyunca otokrasi ve dinin harmanlanması şeklinde mutlak bir yönetim tarzı uygulamıştı. I. Nikolay'ın ölümüyle sonuçlanan Kırım Harbi yenilgisinden sonra imparatorluğu tekrar ayağa kaldırmak ve hem içeride hem de dışarıda prestijini artırmak isteyen Çar II. Aleksandr reform hareketlerine girişti. 1860'lar ve 1870'ler II. Aleksandr dönemindeki serflerin özgürleştirilmesi de dahil olmak üzere birçok konuda kapsamlı reform girişimlerinin olduğu bir dönemdi. Bu dönemde tekrar Avrupa liberalizmi temelinde reform programları izlenmeye başlanmış ve önceki Çar I. Nikolay döneminde geri planda kalan liberal görüşlü aydınlar bürokratik kadrolara girmeye başlamışlardı. Bu aydınların odak noktası köklü reformların yapılabilmesi için yenilikleri yürütebilecek bürokratik yapılanmanın tesisi, yani kurumların dönüşümüydü. Fakat zaman içinde bürokratik dönüşümün önündeki ekonomik ve sosyal engeller muhafazakar kesimin itirazlarının daha yüksek sesle dillendirilmesine mahal verdi.

Rus siyasi düşünce geleneğinin ana akımı içinde bir bürokrat ve akademisyen olan Konstantin Petroviç Pobedonostsev muhafazakar düşünce çizgisinin en ünlü ve etkili siyasi temsilcilerinden biriydi. Pobedonostsev Rusya'da 1860'lar ve 1870'lerde hızla liberalleşen bürokratik ve entelektüel çevrelerden rahatsız oluyor ve reformların devletin kurumlarını iyileştirmekten ziyade daha da yozlaştıracağına inanıyordu. Bu yozlaşmanın kaynağı olarak da liberal fikirleri göstererek, Batı'dan gelen reform modellerinin Rus toplumu ve bürokratik yapılanması için yıkıcı olacağına inanıyordu. Kısacası, Pobedonostsev on dokuzuncu yüzyıl sonundan başlayarak bugüne kadar Rus siyasal hayatında muhafazakarlığın ve reform karşıtlığının sembol isimlerinden biri olarak anılmaktadır.

Pobedonostsev 1827 yılında, Moskova Üniversitesi'nde görevli bir edebiyat profesörünün oğlu ve de bir bölge rahibinin torunu olarak dünyaya geldi. 1846'da Hukuk Fakültesi'nden mezun olduktan sonra Çarlık Senatosunda görev aldı. Yirmi yıl içinde kariyerinde önemli adımlar atan Konstantin Pobedonostsev hukuk alanına ilgi duydu ve bu konuda eserler verdi. Moskova Devlet Üniversitesinde profesörlük de yapan Pobedonostsev yazdığı yetmişden fazla makale, on yedi kitap, ve on dokuz kitap tercümesi ile adını entelektüel çevrelerde de duyurdu. Bu vesileyle 1881 yılına gelindiğinde, Pobedonostsev Çarlık ailesinin hukuk alanındaki eğitmeni oldu. *Tsareviç* yani Rus Çar veliahdı olan Nikolay'a, ve de onun ölümünden sonra Çar seçilecek olan III. Aleksandr'a, ve çarlık ailesindeki birkaç ferde daha öğretmenlik yaptı. Çarlık ailesinin yanı sıra ünlü bürokrat ve aristokrat ailelerle de ilişkileri gelişen Pobedonostsev 1868'de Senato'ya ve 1872'de Danıştay'a katılarak önemli komisyonlarda görev aldı. 1880 yılına gelindiğinde Kutsal Sinod'a¹ *ober-prokuror* (kilise yüksek temsilcisi) ve Bakanlar Kurulu üyesi olarak atandı. Pobedonostsev'in Çarlık ailesiyle yakınlaşması ve kariyerinde zirveye çıkması Çar II. Aleksandr ve III. Aleksandr zamanında olmuştu. 1905 Ekim Manifestosunun yayınlanmasından hemen sonra ise istifasını veren Pobedonostsev 1907'de vefat etmiştir (Polunov, 2001: 8-10). Pobedonostsev'in Çar III. Aleksandr'a olan yakınlığını 1865-1882 yılları arasında ona gönderdiği mektuplarında da görmek mümkündür. Bu mektupların on dokuzuncu yüzyıl Rus iç politikasına dair önemli izlenimler ve bilgiler içermesi açısından önemleri haizdir. Pobedonostsev bu mektuplarında liberal kimlikleriyle ön plana çıkan birçok Rus bürokrati, Batılı yozlaşmış fikirleri olduğu ve Rus devletinin bekasını reformlarla tehlikeye atmak üzere oldukları gerekçesiyle rapor etmiş ve Çarın görüşlerini etkilemek amacıyla detaylı bilgiler sunmuştur.

¹ Rusya'da, 1721 yılı öncesinde, Rus Ortodoks Kilisesinin devletin içişleri üzerinde etkili bir yapıya sahipti. Siyasi konularda Kilise önde gelenlerinin söz sahibi olduğu bir sistem mevcuttu. 1721'de Çar I. Pyotr'un Patriklik makamını kaldırması ve Kutsal Sinod'u kurmasıyla yeni bir sisteme geçildi. Çara yakın isimlerden birisinin *ober-prokuror* (kilise yüksek temsilcisi) olarak atanması ile ve Kilise'nin yönetimi ve kontrolü bu temsilciye bırakılmış oldu ve Rusya'da Sinodal dönem başladı. 1917 ihtilali ile sekülerizmin siyasete hakim olmasıyla Kilisenin kamusal alanda önemini tamamen yitirmesine kadar da Sinodal sistem Rus politik kültürünün bir parçası olmaya devam etti. Daha fazla detay için bkz. Mikhail Antonov, Church-State Symphonia: Its Historical Development and Its Applications by the Russian Orthodox Church, *Journal of Law and Religion*, Vol.35, No.3 (2020), ss. 477-479.

Konstantin Pobedonostsev hakkında Türkçe literatürde bu güne kadar hiç bir çalışma bulunmamakla birlikte, siyasi ve entelektüel kariyeri hakkında da çok az kapsamlı çalışma yer almaktadır. Kariyerinin belirli yönleri hakkında özel meseleler üzerinden literatürde bir anlatı gelişse de, temsil ettiği muhafazakar görüş ve Rus siyasal hayatına katkıları hakkında genel bir bakış sunulmamıştır.

Bu makalenin amacı Pobedonostsev'in Rus muhafazakarlığını hangi fikirleriyle temsil ettiği ve on dokuzuncu yüzyıl Rus siyaseti üzerindeki etkisini incelemektir. Çalışmada ilk olarak, 1860 ve 1870'li yıllardaki reformların kapsamı ve Rus liberal aydınların bu reformlardaki etkinlikleri konu alınacaktır. Daha sonra Rus muhafazakarların söz konusu reformlara tepkisi ele alınarak Konstantin Pobedonostsev'in liberal reformlar hakkındaki görüşleri incelenecektir. Takip eden bölümde, Pobedonostsev'in Rus bürokrasisi ve bürokratlarına dair fikirleri ele alınacak ve sıradan Rus halkı ile bu bürokratları nasıl kıyasladığı ortaya konacaktır. Ayrıca, Pobedonostsev'in bürokrasinin yeniden yapılanması için sunduğu çözüm yoluna değinilecektir. Bunun yanı sıra, Pobedonostsev'in devletin bekası için büyük önem atfettiği Kilise'nin kurumsal öneminden bahsedilerek, *ober-prokurorluğu* döneminde Kilise ile ilgili bizzat yürüttüğü sansür faaliyetleri ele alınacaktır. Sonuç kısmında ise Pobedonostsev'in on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında, liberal reformlara karşı ortaya koyduğu muhafazakar duruş ile Rusya İmparatorluğunun siyasal yaşamına etkisi ortaya konmaya çalışılacaktır.

1860'lar ve 1870'lerde Rusya'da Büyük Reformlar

1860'lar ve 1870'lerin Büyük Reformları, Rus Çarı I. Pyotr'un 1725'teki ölümü ile 1905 Devrimi arasında Rusya'da gerçekleşen en geniş sosyal ve ekonomik yenilik dönemine işaret eder. Söz konusu on yıllık süreçte reform eylemleri Rusya'nın serflerini özgürleştirmekle kalmadı, ordu ve yargı sistemini yeniden düzenledi ve yerel özyönetim kurumları kurdu. Ayrıca önceki dönemde siyasal hayatın merkezinde olan sansürcü yönetim anlayışını gevşeterek basına dayatılan kısıtlamaları değiştirdi.

I. Aleksandr'ın ölümü sonrası I. Nikolay başa geçeceği sırada patlak veren *Dekabrist* ihtilali ile Nikolay'ın ihtilal korkusu pekişmişti ve bu durum Çarın 30 yıllık hükümlerini boyunca devlet politikasının önemli bir unsurunu oluşturacaktı (Edwards, 1967: 44-48). I. Aleksandr kendi döneminde imparatorluğun Avrupalılaştırma ve millî değerleri muhafaza etme çelişkisini çözmeye odaklanmıştı. Bunu yaparken de Avrupa liberalizminin geleneklerini ve bireysel özgürlüğü ön plana çıkarmayı anahtar unsur saymıştı. Onun aksine, varisi I. Nikolay'ın bu çelişkiye bulduğu çözüm otokrasi ve dinin harmanlanması şeklinde mutlak bir yönetim tarzıydı. Bu tarzı siyaset felsefesinin temelini koyan I. Nikolay, devlete karşı görevini eksiksiz yerine getirdiğini ve devlet otoritesine karşı gelen hiç kimseye geçit vermeyeceğini en başından ilan ediyordu (Firsov, 2004: 36).

1855'te Kırım Harbinin yenilgisinden sonra Çar II. Aleksandr hükümeti gerek dışarıda gerekse içeride imparatorluğu yeniden ayağa kaldırmak için siyasal düzenlemelere girişmişti. Avrupa kamuoyunda Rusya'nın imajını iyileştirmek için atılan diplomatik adımların yanı sıra yurtdışında çıkarttığı dergilerde imparatorluğun medeniyet seviyesini yükseltecek büyük reformlar yapılacağını ilan ediyordu. II. Aleksandr döneminde dış politikada Rusya'nın prestijini geri kazanmanın yanında Çarlık hükümetinin bir diğer misyonu ise iç politik reformlardı. Fakat bu süreç bir önceki dönemde Çarlık rejiminin muhafazakar eğilimlerinden dolayı bir kriz havasında başlamıştı. On dokuzuncu yüzyılın başlarında Rus İmparatorluğu'nun Eğitim Bakanı olan Kont Sergey Uvarov'un ortaya koyduğu ünlü "Ortodoksluk-Otokrasi-Halkçılık" (*Pravoslaviye, Samoderzhvie, Narodnost*) üçlü doktrini Çarlık rejiminin sonuna kadar Rus devletinin kurumsal işleyişinin muhafazakar çerçevesini oluşturmuştu (Krindatch, 2006: 269). Bu doktrine dayanan I. Nikolay (1796-1855) döneminin baskıcı polis rejimi Rus aydınlarının seslerini iyice kısımış ve yenilikçi fikirlerin ortaya çıkmasını engellemişti. Terör çağı olarak da nitelenen (1848-1855) dönem sona erdikten sonra Çarlık polis rejiminin nihayet sonlanacağını ümit eden liberal görüşlü aydınlar bürokratik kadrolara girmeye başlamışlardı (Zaharova, 1994: 20-22). Esasen bürokraside reform meselesi daha eskiye dayanıyordu. Henüz 1840'larda St. Petersburg aristokratları arasındaki entelektüel sohbetlerde potansiyel reform projeleri tartışmaların odak noktasındaydı. Bu sohbetlerde özellikle

Pyotr Valuev² ismi öne çıkıyordu. 1860'lerden itibaren Rus bürokrasisinin önemli liberal figürlerinden biri haline gelen Valuev Rus bürokrasisinin başarısızlığının en sert eleştirisini yapıyordu. Ona göre yönetimin aşırı merkezi yapısı, var olan tüm yasal önlemler ve hiyerarşi, aslında devlet yönetiminin değişiminin ve gelişiminin önündeki asıl engellerdi. Rus bürokrasisindeki kurumlar ise, sorumlu oldukları konuların özünden çok iç çekişmelerle meşgullerdi. St. Petersburg soyluları ve bürokratik çevreden bir grup aydın devlet mekanizmasında reformun gerekliliğini tartışırken, 1848 yılında Avrupa'da devrimlerin patlak vermesiyle devlet eliyle sansür ve istibdat politikaları baş gösterdi. Bu dönemde bile bazı liberal bürokratlar bir reform programının gerekliliği üzerinde tartışıyorlardı. Reformun gerçekleşmesi için çıkış noktası aslında oldukça yıpranmış durumda olan merkezi bürokrasiydi. Nikolay Milyutin bürokrasi içindeki reformcu bürokratların, otokrata tavsiyede bulunmak suretiyle, düzeni değiştirebileceklerine inanıyordu. Fakat asıl mesele daha kendisi köklü bir değişime ihtiyaç duyan bürokratik yapılanmanın sosyo-ekonomik durumu dönüştürebilecek reformları nasıl yürütebileceği konusuydu. Nikolay Milyutin'e³ göre bu aydın liberal bürokratlar asıl meseleye odaklanarak tepeden dayatmacı bir reform programı hazırlamalıydılar (Byrnes, 1968: 236-237; Brisku, 2017: 111-112).

1840'ların sonunda Milyutin bu reformun serflik üzerinde olacağını öngördü. Zira, ona göre serflik Rusya'daki her türlü gelişmenin önündeki ana engeldi. Rusya'nın kırsal ekonomisinin iyileştirilmesi ancak serflerin özgürleşmesiyle mümkün olabilecekti. Ayrıca, İmparatorluğun sanayileşmesi ve gerekli sermayeyi biriktirmek için tarımın iyileştirilmesi gerekiyordu, ve bu konuda da serflerin kurtuluşu kilit rol oynuyordu. II. Aleksandr henüz Çar olmadan önce serflerin özgürleştirilmesi konusunda bürokratların fikirlerini dinliyor ve aldığı tavsiyelere kulak veriyordu. Milyutin'in aksini düşünen bir grup bürokrata göre serflerin özgürlüğü otokrasinin yara alması anlamına gelecekti ve muhafazakar değerleri zedeleyecekti. Milyutin bu özgürleşme sürecinin başarılı ve sağlıklı yürümesi bir yerel yönetim (*zemstvo*) reformu hayata getirmeyi teklif etti. Buna göre, aristokratlar il komitelerinde danışman rolünde temsil edileceklerdi, ve yerel koşullarla ilgili bilgi sağlayacaklardı. Fakat muhafazakar çevreler, yerel yönetimlerin yetkilerinin artırımını anlamına gelecek, bu projenin rejimin merkezi otoritesini sarsabileceğinden endişeliydiler (Smirnov, 2008: 127-130; Muraveva, 2012).

Aslında 1860'lar ve 1870'lerde etkin olan liberal aydın kesim on dokuzuncu yüzyılın ortalarından itibaren ortaya çıkan reform yanlısı bürokratlardı. Bunlar arasında Nikolay Milyutin, Pyotr Valuev ve Mihail Loris-Melikov ön plana çıkıyordu. Bu liberal aydınlar, baskıcı iç politika ve Kırım Savaşı'ndaki yenilginin gölgesinde siyasi reform mücadelesine giriyorlardı. Zira, bu yenilgiden sonra Rusya'nın içine düştüğü ekonomik kriz bir kez daha reformların önemini ortaya çıkarmıştı. Bu liberal aydınlar içinde Milyutin ve Valuev Rus bürokrasisinde reformun gerekliliğini her fırsatta vurgulayan isimler olmanın yanı sıra, her ikisi de değişim için Çarın siyasi desteğinin olmazsa olmaz olduğunu biliyorlardı. On dokuzuncu yüzyıl ortasında, I. Nikolay'ın baskıcı rejiminden yeni çıkmış bir Rusya'da Çarın tüm güvenini, hükümet politikalarını belirleyecek olan bakana bağlaması çok da şaşırtıcı değildi. Çarlık otokrasisinde siyaseti yürütmek için bir bakanlık gücü esastı. Hatta, Valuev Rus otokrasisini “bakanlık oligarşisi” olarak nitelendiriyordu. Milyutin ise otokrat Çarın desteğini almak için bürokratik kurumları kullanarak siyasi hedeflere ulaşmaktan yanaydı. Bu siyasi hedeflerin temelinde ise aynı Valuev ve Loris-Melikov'un belirttiği gibi Avrupalı kurumların yapısına göre tasarlanmış bürokratik bir sistem yatmaktaydı (Hildermayer, 2012; Brisku, 2017: 119,130-132, 141).

On dokuzuncu yüzyılın son çeyreğine girildiğinde, bir yandan Avrupalı reformlar tartışılırken diğer yandan yaşanan gelişmeler Çarlık rejimini zora sokuyordu. 1877-78 Türk-Rus Harbi sonrasında Rusya'nın içine düştüğü ekonomik çıkmazda, hem köylülerin huzursuzluğu hem de devlet görevlilerine düzenlenen suikastlar

² Pyotr Valuev (1815-1890), 1850'lerden itibaren aktif siyaset hayatını içinde olmuş ve valilik (1853-1858), İçişleri bakanlığı (1861-1868), Bakanlar Kurulu Başkanlığı (1879-1890) yapmıştır. Ayrıca Danışma Meclisinde aktif üye olarak bulunmuştur.

³ Nikolay Milyutin (1818-1872), II. Aleksandr zamanındaki serflik kaldırması reformunun mimarı olarak anılır. 1860'dan itibaren aktif siyasal yaşam içinde yer almıştır. Kardeşi Savaş bakanı Mareşal Dimirti Milyutin'in aksine Nikolay Milyutin sivil bürokraside görev yapmıştır. Meclis üyeliği (1860), Senatörlük (21 Nisan 1861), Dışişleri Bakanlığı (1 Ocak 1864) ve Danıştay üyeliği (1865-1872) görevlerinde bulunmuştur. Bkz. Brisku, Adrian (2017). *Political Reform in the Ottoman and Russian Empires*, London: Bloomsbury, 107-111.

Çar II. Aleksandr'ı ikileme düşürüyordu. Ya babası I. Nikolay gibi despot bir yönetime geri dönecekti ya da anayasal normlara bağlı kalacaktı. Bu noktada, Valuev Çar II. Aleksandr'a kapsamlı bir anayasa değişikliği öneriyordu. Fakat, mutlak monarşiyi korumak hedefinde olan Çar, anayasal değişikliklerin Rusya'nın kademeli gelişimi ve refahına yönelik inisiyatifini zayıflatacağını düşünüyordu. Ona göre, Avrupa modelinde bir anayasal dönüşüm Rusya'da devletin birliği ile değil, imparatorluğun parçalara ayrılması ile sonuçlanacaktı. Neticede, Valuev'in istediği gibi 'Avrupa medeniyetini Rusya'ya uyarlama' yolundaki reformlar gerçekleşmemişti. Zira, II. Aleksandr'ın büyük reformları yerel düzeyde kalmıştı. Çarın suikasta uğrayıp öldürülmesiyle de daha kapsamlı reformlar hayata geçecek zaman bulamamıştı. III. Aleksandr (1881-1894) babasının öldürülmesinin ardından onun tüm politik reformlarını geri plana attı. O dönemde Loris-Melikov'un yerine İçişleri bakanlığına gelen Nikolay İgnatiev⁴ selefinin politikalarını devam ettirme yolunda, özellikle yerel yerinden yönetim projesine odaklanmayı tercih etti. Rusya'daki 1860'lı ve 1870'li yıllardaki reformlar bürokratik kurumlar tarafından planlı bir gelecek vizyonuyla hazırlanmış olmaktan ziyade, iç ve dış krizlere yanıt olarak ortaya çıkan projelerdi. Bu projeler, başlangıçtaki bağlamlarından ziyade, bürokrasideki temsilcilerinin başarılarıyla doğru orantılı olarak ilerlediler. Bu siyasi reformlar toplumun dönüştürülmesinden ziyade öncelikle statükonun korunmasına yönelikti (Brisku, 2017: 133-141).

Konstantin Pobedonostsev ve Liberal Reformlar

1860'lar ve 1870'lerdeki reform dönemi Rus muhafazakarların tepkisini çekerek onları harekete geçirmişti. Bu süreçte bir grup muhafazakar bürokrat siyasal düzene dair fikirleriyle öne çıkmıştı.⁵ Esasen, bu muhafazakar politik hareket, Çar II. Aleksandr döneminin liberal girişimlerine bir tepki olarak doğmuştu. Bu tepki Batı düşüncesine de yönelmiş ve aristokratlar ile bürokrasinin üst kademelerinden kendine destek bulmuştu (Nureeva, 2012: 16-17). II. Aleksandr zamanındaki büyük reform hareketi döneminde Konstantin Pobedonostsev görece liberal fikirleriyle ön plana çıkıyordu. O dönemde adalet mekanizmasının yeniden yapılandırılmasını savunarak muhalif ve bağımsız bir yargıdan yana tercihini kullanıyordu (Polunov, 2001: 11-12). Tüm reform sürecinin en sistematik ve liberal değişikliği olan 1864 yargı reformunun hazırlanmasında Pobedonostsev de destek vermişti ve bu reformların devletin istikrarlı bir yapıya evrilmesinde önemli olduğuna kanaat getirmişti (Freeze, 1983: 409-410). Ancak reformlardan sonraki dönemde, Pobedonostsev'in fikirleri tam tersi istikamette değişti; muhafazakar tarafı ön plana çıktı.⁶ Pobedonostsev'in muhafazakar fikirler içinde bulunduğu dönem Çarlık doktrini anlayışıyla da örtüşüyordu. Pobedonostsev'in çalışmalarında Uvarov'un üçlü doktrininin yansımaları sıklıkla görülürdü. Özellikle otokrasi, Ortodoksluk ve devlet yönetimi ile ilgili ideallerini çalışmalarına yansıtan Pobedonostsev statükonun ve Rus kimliğinin destekçisiydi. Ayrıca, Rus toplumunun reformlarla birlikte girilen süreçte liberal Batı değerlerinin etkisiyle devrimci ayaklanmalara maruz kalabileceğini öngörmüş ve bunun panzehri olarak muhafazakar değerleri önermişti. Uvarov'un temelini attığı, Ortodoksluk, otokrasi ve halkçılık bu anlamda devrimleri engelleyecek ve statükoyu koruyacak yegane doktrindi. Pobedonostsev de, tüm muhafazakarlar gibi geleneklerin ne kadar eskilerse toplum için o kadar değerli olduklarına inanıyordu. Ona göre, geçmişi hesaba katmadan sıfırdan yeni bir sistem yaratmaya çalışmak geçmişle bugünün ve geleceğin bağlantısını kopararak, toplumda düzensizliğe ve istikrarsızlığa yol açabilirdi (Nureeva, 2012: 14-15).

⁴ Kont Nikolay Ignatiev (1832- 1908) siyasi kariyerine Pekin ve Konstantinopolis elçilikleriyle başlamış daha sonra İçişleri Bakanlığı (1881-1882) görevi yürütmüştür. İgnatiev hakkında detaylı bilgi için bkz. V.M. Hevrolina (2009). *Nikolai Pavlovich Ignatyev, Rossiiskii Diplomat*. Moscow: Kvadriga; D. MacKenzie (2002). *Count N.P. Ignat'ev: The Father of Lies?*. New York: Columbia University Press.

⁵ Esasen bu muhafazakar grup önceleri, kuramsal anlamda Slavofillerle benzer felsefeyi paylaşıyorlardı, zamanla Slavofil görüşlerinden uzaklaştılar ve devletin statükosunu korumada dini öğretilerden destek almaya başladılar. Bkz. Nureeva, S. V. (2012). K voprosu o Etatizme K. P. Pobedonostseva i Evolyutsii Monarhičeskoj Formi Pravleniya v Rossii, *Aktualne Problemi Rossijskogo Prava*, (1), 16-17.

⁶ Pobedonostsev arkasında otobiyografik bir çalışma bırakmadığı için, ideolojik görüşleri hakkında bilgi alabildiğimiz en önemli kaynaklar 1896'da yayınlanan *Moskovskij Sbornik*'teki makaleler, konferanslar, monografiler ve III. Aleksandr, II. Nikolay'a mektuplarıdır. K. P. Pobedonostsev (1896) *Moskovskij Sbornik*. Moskva: Sinodalnaya Tipografiya; K. P. Pobedonostsev (1924). *Pisma Pobedonostseva k Aleksandru III*, Tom 1, Moskva: Novaya Moskva; K. P. Pobedonostsev (1926). *Pisma Pobedonostseva k Aleksandru III*, Tom 2, Moskva: Novaya Moskva.

Önceleri reformları destekler açıklamalar yapan Pobedonostsev, 1870'lerde Danıştay üyesi olarak yaptığı açıklamada, reformların kaosa yol açtığını iddia ederek yargı sisteminin, hiçbir kararın sonuna kadar götürülmediği bir kargaşaya teslim olduğunu itiraf ediyordu (Pobedonostsev, 1924: 236-237, 23 Eylül 1879). Aynı zamanda Pobedonostsev, mevcut rejimin kendi otoritesini sağlamlaştırmayı bir kenara bırakarak, var olan karmaşayı daha da derinleştirdiğini savunuyordu. Bunun en büyük yan etkisi olarak da hükümete halk tarafından duyulan güven ve inancın ortadan kaybolmaya başlamasını gösteriyordu (Pobedonostsev, 1824: 267-268, 31 Aralık 1880). Ona göre bu kaostan çıkış Çarlık otoritesinin yeniden tesisi ile mümkün olabilecekti (Pobedonostsev, 1924: 250-252, 17 Aralık 1879).

Pobedonostsev ile aynı dönemde yaşayan Rus sosyalist, yayıncı ve akademisyen Aleksandr Herzen⁷, Rus modernleşmesinin kendi içinde kusurları olduğunu yazıyordu. Bunlardan en öne çıkanı ise Rus bürokrasinin yapısı ile ilgiliydi. Çar I. Pyotr ve Çariçe Yekaterina zamanında Çarın toplum ve siyasal sistem üzerindeki otoritesi ön plana çıkarken, reformlarla birlikte bu durum değişmeye başlamıştı. Rusya'da bakanlıkların ve kadrolarının ön plana çıkmasıyla Çarın ve İmparatorluk makamının etkisi zaman içinde azalmıştı. Çar artık yetkisini bakanlara emanet ediyor ve onlar da kendilerinden kaynaklanan aksaklıkları Çarın adını kullanarak örtüyorlardı. Bu durum Çarlık otoritesini gitgide zayıflatırken devletin statükosunda da bozulmalara ve belirsizliklere sebep oluyordu (Teslya, 2017: 152-153).

Pobedonostsev'e göre reform sonrası dönemdeki bu belirsizlik toplumdaki yozlaşmanın ana kaynağıydı ve bu durumdan kurtulmak için Rus toplumunun tekrar katı kuralları olan bir sistemle yönetilmeye başlanması gerekiyordu. Aleksandr'a mektuplarında belirttiği gibi, Rus toplumu yönetilmek isterdi ve bu sebeple tüm gücün monarşinin elinde toplanması gerekirdi. Bunun için de hükümet var olan ilkelere sıkı sıkıya bağlı olmaktan öteye gitmemeliydi (Pobedonostsev, 1926: 144-145, 25 Mart 1887). Aslında, Pobedonostsev Rusya'da 1860'lar ve 1870lerdeki hızla liberalleşen bürokratik ve entelektüel çevrelerin etkisiyle alışıldık ataerkil sistemin dönüşmeye başlamasından rahatsız olmuştu. Özellikle bu liberal fikirlerin bürokratik çevrelerde yozlaşmaya sebep olduğunu düşünüyordu. ,O'na göre Rus toplumu için yıkıcı etkiler Batı'dan gelen liberal fikir modellerinde saklıydı, ve bunların Rusya'daki taşıyıcıları ise aydınlar ve bürokratlardı (Pobedonostsev, 1896: 59). Pobedonostsev siyasal kariyerinin önemli bir kısmında, Batı Avrupa ülkelerindeki siyasal kültürü ve devlet yapısını sert bir şekilde eleştirmenin yanı sıra, demokrasi ve parlamentarizm kavramlarını kınayan beyanlarda da bulunmuştu. Hatta, radikal değişimlerin devlet yapısını geri dönüşü olmayacak şekilde değiştirmesinden o derece korkuyordu ki, anayasaya da karşıydı; zira kabul edilecek radikal bir anayasa mevcut devlet biçiminde devrim niteliğinde değişikliklere yol açabilirdi. Bu sebeple, otokrasinin temel dayanaklarından biri olarak anti-anayasacılığı savunmuştu (Polunov, 2001: 12-13, 15; Nureeva, 2017: 16-17). Pobedonostsev'in döneminde tüm anayasa önerileri Batılı anayasa modelleri üzerinden yapıyordu. Esasen, Pobedonostsev'in anti-anayasacılığı savunmasının altında yatan bir sebep de buydu. Bir mektubunda Pobedonostsev Çara şöyle yazmıştı: "Birişi size devlette her şeyin kendiliğinden yürüyeceğini, ve şu ya da bu hüküm ya da yasa [varlığında] içinizin rahat edebileceğini söylediğinde inanmayın. Bu doğru değil. Belki de insanları pohpohlayanların - kralları sadece hoş şeyler söyleyerek uyutmaktan hoşlananların- tek yapmanız gerekenin Rus devletine Batılı tarzda sözde bir anayasa vermek olduğuna dair, [ve böylelikle] her şeyin sorunsuz ve makul olacağına ve devletin tamamen sakinleşebileceğine dair sizi temin etmeye başlayacakları bir zaman gelecek. Bu bir yalandır ve Tanrı, gerçek bir Rus insanının bu yalanın gerçekleşeceği günü yaşamasını yasaklar." (Pobedonostsev, 1924: 51-54, 12 Ekim 1876).

Pobedonostsev'e Göre Rus Bürokratlar ve Sıradan İnsanlar

Pobedonostsev'in Rusya ile ilgili haberleri içeren Çarlık veliahdına mektupları on dokuzuncu yüzyıl Rusya'sının bu çalkantılı döneminde Çarın en önemli siyasal haber kaynaklarından birini oluşturuyordu. Bu mektuplar sayesinde Pobedonostsev, Çara, liberal bürokratlar tarafından yönetilen devlet dairelerindeki

⁷ Aleksandr Herzen Rusya'da on dokuzuncu yüzyılda Narodnik hareketinin temsilcisi ve de Moskova Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde profesörüydü. Hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Martin Malia (1961) *Alexander Herzen and the Birth of Russian Socialism, 1812-1855*. Cambridge: Harvard University Press.

yolsuzluk ve düzensizlikten bahsediyordu. Pobedonostsev'in hususiyetle suçladığı isimler arasında 1860'lı ve 1870'li yılların ünlü liberal bürokratlar vardı (Pobedonostsev, 1924: 338, 4 Mayıs 1881; Pobedonostsev, 1924: 316, 6 Mart 1881; Pobedonostsev, 1924: 194, 2 Nisan 1879).

Bu bürokratlar Pobedonostsev'in kariyerinde yükselmeye başladığı dönemlerde onun ileride müstakbel Çara kendilerini şikayet edebilecek kadar muhalif görüşte bir isme dönüşebileceğini hesaba katmamışlardı. 1878'de Pobedonostsev'e veliyaht prens III. Aleksandr'ın himayesinde kurulan gönüllü orduda resmi bir görev verilmişti. Bu dönemde liberal bürokratlar Pobedonostsev'in Çara daha da yakınlaşmasını ve yükselişini görmezden gelmişlerdi; bu muhafazakarın görüşlerinin kendileri için bir tehdit oluşturmayacağını düşünüyorlardı. 1881 Nisan ayında hükümet üyelerinin katıldığı bir toplantıda, liberal bürokratlar Rusya'nın sorunlarının kaynağını Rusya'daki reformların yarım kalmışlığına bağladılar. Pobedonostsev ise bu iddiaları tamamen reddediyor ve bütün sıkıntıların kaynağının bürokratların kolay kazanma hırsından, sahtekarlığından, toplumun üst tabalarındaki inançsızlıktan ve de sıradan halkın sarhoşluk sorunlarından kaynaklandığını savunuyordu. 29 Nisan 1881 tarihli manifestosunda⁸ ise iman ve ahlakın esas olduğunun altını çizen Pobedonostsev, otokrasiyi sınırlamaya dönük tüm girişimlerin karşısında duruyordu. Ayrıca, Pobedonostsev, hükümetin içine düştüğü karmaşıklığı liberal reformlar sonrası bozulan istikrara bağlıyordu. Reformların kurumların yapısal işleyişini dönüştürmekten öteye gidemeyeceğini düşünmesinin yanı sıra Rus toplumuna refah getirmeyen bu reformları kaldırmanın da toplum için ayrı bir tehdit olduğunu vurguluyordu. Pobedonostsev'e göre asıl olan kurumlar değil insanlardı. Önerdiği çözüm yolu ise kurumların statükosunun korunmasını ve ehil insanların kadrolara yerleştirilmesiydi. Özetle, Pobedonostsev, Rus devletinin kurumlar aracılığıyla değil, insanlar aracılığıyla yönetilmesi arzusunda idi (Stepanov, 2012: 7-10; Kukuşkina, 1996: 233-235; Teslya, 2017: 165).

Pobedonostsev'e göre otokrasinin ve Çarlık rejimine duyulan güvenin yeniden tesisi devletin ve onun kaynağı olan hükümdarın sıradan insanların sesini ve ihtiyaçlarını duyabilmesinde saklıydı. Pobedonostsev liberal Rus aydınlarından bahsederken, onların kendilerini soyut düşüncelere, felsefelere hapsederek halkla bağlarını kaybetmelerinden yakınıyordu. III. Aleksandr'a yazdığı mektubunda ise bürokrasi ile sıradan insanlar arasında da bir bağ kaybı olduğundan bahsediyor ve Rus devletinin başına gelen bütün kötülüklerin aşağıdan yani halktan değil yukarıdan, bürokrasiden geldiğini söylüyordu (Pobedonostsev, 1924: 250-252, 17 Aralık 1879).

Pobedonostsev, II. Aleksandr öldüğünde Çara hitaben yazdığı mektupta sıradan insanların sesi olarak konuşuyordu ve devletin içine düştüğü çıkmazdan sadece kendisi değil sıradan insanların da kaygı duyduğunu dile getiriyordu. (Pobedonostsev, 1924: 314-315, 3 Mart 1881) Buna ek olarak, Narodnaya Volya terörist grubu tarafından üstlenilen III. Aleksandr'a suikast girişiminden bir süre sonra 4 Mart 1887'de imparatora yazdığı mektupta yine Rus halkı adına Çara seslenerek "Biz, sıradan Rus halkı, sizi ve sizinle birlikte fakir, acı çeken ve inanan Rusya'yı, O'nun [Tanrı'nın] bırakmayacağına inanıyoruz!" diyordu. (Pobedonostsev, 1926: 140, 4 Mart 1887).⁹ Pobedonostsev Rusya'nın çok farklı yerlerini dolaşmış, ve gittiği her yerde hem sıradan insanlarla hem de Rus bürokratlar ve idari kadrolarla görüşmeler yapmıştı. Bu görüşmelerde amacı sıradan insanların sorunlarını tespit etmeye çalışmak, ve Rus idarecilerde halkın sorunlarına ve ihtiyaçlarına dönük bir farkındalık yaratmaktı. Fakat Pobedonostsev'in bu çabaları sonuç vermedi, ve günün sonunda bürokratik yapı sisteme hakim yapı olarak, kişileri değil, kurumları ön plana çıkardı (Teslya, 2017: 162, 165).

Pobedonostsev Batı karşıtı fikirlerini ve sıradan Rus insanına olan hayranlığını St. Petersburg'da kaldığı süre boyunca da dillendirmişti. St. Petersburg Pobedonostsev için yozlaşmanın simgesiydi. Burada, diğer Rus şehirlerinden daha fazla memur ve eğitilmiş kesimle irtibatlı olan Pobedonostsev aristokrasi ve sıradan insanların karşılaştırmasını yapıp sıradan Rus halkını yücelten açıklamalarda bulunuyordu. Bu şehrin net bir fikri ve faaliyeti olmayan, kendi küçük çıkarlarıyla meşgul olan insanlardan müteşekkil olduğunu savunuyordu.

⁸ Pobedonostsev'in manifestosu için bkz. , K. P. Pobedonostsev. "Vısoçayshiy manifest 29 aprelya 1881 g.", *Gosudarstvo Rossiyskoye: vlast' i obshchestvo. S drevneyshih vremen do naših dney. Sbornik dokumentov.* (red. Yu. S. Kukuşkina), Moskva: Izd-vo Mosk. universiteta, 1996, 233-235.

⁹ Makale boyunca Rusça metinlerin çevirileri yazarın kendisi tarafından yapılmıştır.

St. Petersburg'u Rusya'nın kırsalıyla kıyaslayarak, ülkenin kurtuluşunun bu şehirde değil, kırsalda olduğunu savunuyordu. (Pobedonostsev, 1924: 269, 31 Aralık 1880; Pobedonostsev, 1924: 275-276, 10 Mart 1880; Pobedonostsev, 1924: 275, 8 Mart 1880). Ayrıca St. Petersburg'da kaldığı süre boyunca, yozlaşmış bürokratik çevrelerden ziyade yazar Mihail Dostoyevski ile sık sık vakit geçiren Pobedonostsev'in fikirlerinin ne derece Dostoyevski'nin muhafazakar duruşundan etkilendiği veya kendisinin Dostoyevski'nin fikir dünyasına ne derece etki ettiği akademik çalışmalara konu olmuştur (Byrnes, 1961).

Pobedonostsev'in Gözünden Bürokraside Kadro Meselesi ve Çözümü

Pobedonostsev on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında Rus bürokrat ve aydın kesimi meşgul eden, kurumların yeniden yapılandırılmasına dair reformlara ihtiyatlı yaklaşmıştı. Ona göre reformlar devletin bekası için gerekli statükoya bir müdahaleydi ve buna gerek kalmaksızın devletin işleyişi iyileştirilebilirdi. Eski kurumlardaki aksaklık kurumların yapısından değil, içindeki kadroların işleri yapması gerektiği gibi yapmadığından kaynaklanıyordu. Kısacası Pobedonostsev'e göre kurumlardan ziyade onları yürüten insanların iş bilirliği ve liyakati önemliydi. Eğer bir karşı-reform yapılacaksa bu, kurumların yapısından ziyade içindeki insanların değişmesi şeklinde olmalıydı. Kısacası, Pobedonostsev muhafazakar fikirlerini hükümet kadrolarının oluşturulmasına da yansıttı: Önemli hükümet bakanlıklarına aday seçiminde Çar üzerinde etkili oldu. Kontrol mekanizmasının iyi işlemesine verdiği önemi de polis ve sansür dairesi başkanlığı ile sınır bölgelerinin genel valilerinin atamalarını takip ederek gösterdi.¹⁰ Tüm gelişmeler olurken, özellikle devlet düzenini konu alan meselelerde, Pobedonostsev Çar ile mütemedi irtibat içindeydi. Çara sık sık yazdığı mektuplar yanında ayrıca eyaletlerdeki idari işleyiş ve yerel yönetimin özellikleri hakkında ayrıntılı raporlar gönderiyordu (Polunov, 2001: 20-21).

Sık sık karşı-reform yanlısı olarak adı anılsa da Pobedonostsev aslında hem liberal reformlara hem de karşı-reformlara karşı çıkıyordu. Yeniliğin her türüsünde, otokrasinin eşit derecede tehlikeye düşeceğine dair bir kaygı içindeydi. İşte bu nedenle, gerek siyasal karar alma mekanizması gerekse kurumların yapısal işleyişi konusunda, devlet bürokrasisinde olacak tüm değişikliklerin kademeli ve sınırlı şekilde yapılmasını savunuyordu. Her zaman vurguladığı gibi kurumlar değil, insanlar önemliydi ve değişimi onlar başlatacaktı. Ona göre, yeni kadrolar yeni uygulamalar yaratır veya mevcut olanları geliştirir, değiştirir, daha sonra onların deneyimleri tekrarlanır, ve ortaya çıkan ilişkiler kurumsallaşır; sistemin dönüşümü ancak bu yolla sağlıklı şekilde işleyebilirdi. Ona göre Rus devletinin bir sistemi yoktu, sadece insanlar vardı, ve ikincisinde bir değişiklik, birincisinde de bir değişiklik anlamına geliyordu (Freeze, 1983: 409-410; Teslya, 2017: 165-166).

Pobedonostsev'in Çara olan yakınlığı onu ve tavsiyelerini her daim fazlaca görünür kılıyordu. Dönem dönem devlet işlerinde etkisi yoğun olarak hissedilse de Çarın en çok güvendiği kişi olarak ün salmıştı. Çarın yakın çevresindeki bürokratları rahatsız etmeye başlamıştı. Zamanla Çar devlet işlerinde tecrübe kazandıkça ve farklı bürokratların fikirlerini dinlemeye başladıkça Pobedonostsev, tavsiyelerine başvuru alan ama fazlaca ciddiye alınmayan eski bir akıl hocası olarak algılanmaya başlandı (Taranovski, 1984: 216-218). Pobedonostsev ile ilgili eleştirilerden biri önerilen reform planlarını reddettiğinde bunların yerine ne koyacağına dair bir alternatif önermemesiydi. Onun vurguladığı tek nokta kişilere odaklanmak ve kadroyu yenilemekti. Bunun yanında, muhafazakar olarak nitelendirilebilecek reform projelerini de eleştirmekten geri durmadı. O dönemde karşı reform politikasının önemli bir unsuru olan 'zemstvo şefleri yasası' (*zakon o zemskih načalnikah*)¹¹ da Pobedonostsev'in muhalefetine maruz kalmıştı. *Ober-prokurorluğu* döneminde otokrasiyi sınırlamaya yönelik tüm girişimlerin bastırılmasında önemli bir rol oynamıştı: Loris-Melikov'un devreye sokmaya çalıştığı yeni

¹⁰ Pobedonostsev *ober-prokuror* olduğu dönemde, sansür dairesi başkanı E. M. Feoktistov ve içişleri bakanı N. P. Ignatyev gibi yöneticilerin günlük faaliyetlerine doğrudan müdahale etti. Ignatyev'in İçişleri bakanı olarak hizmet ettiği yıl (1881-82) Pobedonostsev ona yetmiş dokuz talimat mektubu gönderdi. Polunov, A. Iu. (2001). Konstantin Petrovich Pobedonostsev—Man and Politician, *Russian Studies in History*, 39(4), 21.

¹¹ Zemstvo şefleri yasası, 1889'da Rusya'nın batı kısımlarında işlerlik kazanacak şekilde yürürlüğe giren zemstvo şefleri yasası, kırsal nüfusla ilgili idari, mali ve adli konularda zemstvo şeflerinin yetkilerini genişletmeyi ve köylü ve yerli nüfusun bu yetkililere tabi olmasını ön görüyordu. Bu konu ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. L. M. Dameshek, I. L. Dameshek (2016). Zakon 1898 g. o krestyanskikh i «inorodçeskikh» načalnikah Sibiri, *Gumanitarnyye nauki v Sibiri*, (23) 1, 58-63.

anayasa, Nikolay İgnatyev'in yerel yönetimlere odaklanan *Zemstvo* Meclisi gibi reform projelerini engellemek için yoğun çaba sarf etmiş ve Çarı etkilemeye çalışmıştı. Hatta, Çara mektuplarında İgnatyev'in ilerisi için zararları olabilecek bir bürokrat olduğunu söylüyordu (Pobedonostsev, 1924: 338-339, 4 Mayıs 1881). Kısacası, Pobedonostsev, ilerici veya muhafazakar, her türlü yeniliği eleştirdi, çünkü onun vizyonuna göre mevcut kurumlar olan yapılarıyla korunmalıydı. Özellikle *ober-prokurorluğu* döneminde, idari ve yargı konularındaki reformlara getirdiği eleştiriler onu bakanlar arasında dışlanan biri yapmaya yetti.

Pobedonostsev muhafazakar fikirlerini pratiğe uygularken iki önemli sorunla karşılaştı: zaman faktörü ve eğitimli kesim ile arasındaki temel çatışma. Pobedonostsev kendi muhafazakar görüşleri çerçevesinde kademeli değişimleri hayata geçirmek için neredeyse sınırsız bir zaman öngörüyordu. Fakat, on dokuzuncu yüzyıl özelinde değerlendirdiğimizde, dünyada ve Rusya'da meydana gelen değişimlerin her geçen gün artan hızı Pobedonostsev'in bu konuda haksız çıkması için yeterliydi. Bu noktada Pobedonostsev statükoyu hiçe sayan değişimleri yavaşlatmak için, reform tasarılarını askıya aldırma stratejisine eğilmeye başladı. Çarla olan münasebetinde özellikle bu konunun altını çiziyordu (Teslya, 2017: 166-167).

Pobedonostsev'e göre St. Petersburg'daki yozlaşmış seçkin sınıfın entrikalarına karşı, muhafazakarların da siyasi kurnazlık konusunda taktik geliştirmeleri gerekiyordu. Ama her şeyden önce Çarın iradesini güçlendirmek ve otoriteyi yeniden tesis etmek, kurumların yeniden tasarlanmasından daha mühimdi.

1885 tarihinde yayınlanan bir bildirisinde, düzenin yeniden tesisi için gerekenin yapılmasını vurgularken, 1864 yargı sisteminin Rus halkının ihtiyaçlarını karşılamada ne derece yetersiz kaldığını belirtiyordu. Ayrıca, söz konusu otokratik düzenin yeniden eski gelenekçi düzenine dönmesi için birdenbire yapılacak hiçbir düzenlemenin başarı vermeyeceğine inanıyordu. Yapılması gereken yavaş bir dönüşümdü. Fakat, Pobedonostsev'in tüm bu serzenişleri entelektüel ve bürokratik çevrelerde sadece bir şikayet olarak algılanıyor ve somut bir çözüm önerisi sunmadığı için tavsiyeden öteye geçemiyordu. Diğer bürokratlar kurumları yeniden şekillendirmek için dinamik bir bürokratik sistem inşa etmeye çalışırken, Pobedonostsev'in bürokrasiye olan güvensizliği onu hızlı dönüşen Rusya'da yavaş adımlarla yerinde sayan bir akıl hocası statüsünden öteye götürmüyordu (Freeze, 1983: 411-412).

Pobedonostsev'in Kiliseye Atfettiği Önem ve Sansür Meselesi

Pobedonostsev'in ülke yönetimi için en önem atfettiği kurum Kilise idi. Ona göre, özellikle post-reform döneminin kaosu içinde, halkın otoriteye bağlanmasında ve ülke sorunlarının çözümünde en kilit rolü oynaması Kilise'nin oynaması gerekiyordu. Onun Kilise baş temsilciliği, yani *ober-prokurorluğu* döneminde (1881-1905) çok sayıda manastır ve kilise inşa edildi, rahiplerin sayısı neredeyse üç katına çıktı. Kilise okullarının sayısı on kat artarken, bu okullara kaydolan öğrenci sayısı yirmi kat arttı. Bu politikaları sebebiyle Kilise-devlet ilişkilerinde Kiliseyi devlet kontrolüne daha sıkı şekilde almak ve daha indirgemeci bir yaklaşımda bulunmak istediği düşünüldü. O dönemde Kilisenin bağımsızlığını kazanması gerektiğine inanan din adamlarının sayısı artmaktaydı (Polunov, 2001: 22-23).

Dönemdaşlarından onu yakından tanıyanlara göre selefi Dmitri Tolstoy'un *ober-prokurorluktan* ayrılması ve yerine onun gelmesi daha olumlu olmuştu. Zira, Tolstoy liberal eğitim reformlarını durdurmasının yanı sıra, sert önlemleriyle tanınıyordu. Kilise işlerinde ise din adamlarının üzerinde kontrol sağlamak için despot bir yöntem benimsiyordu (Pospelovsky, 1998: 176). Pobedonostsev kiliseye bağlı bir kişiydi ve Tolstoy'un izlediği sert politikaları izlemesi beklenmiyordu. Pobedonostsev bir yandan inanç özgürlüğünü savunurken diğer yandan da kilisede *sinodal* vesayetini devam etmesini destekliyordu. Bir başka ifadeyle Kilisenin bir Patrik başkanlığında bağımsız olmasından ziyade Çarlık otoritesi altında kalması gerektiğine inanıyordu (Teslya, 1983: 155-156, 159).

Kilise konusunda Pobedonostsev'in önemli gördüğü bir diğer konu ise, Piskoposların otoritesinin yeniden tesis edilmesiydi. 1870'lerde yerel din adamları arasında ortaya çıkan liberal akımlar nedeniyle üst ruhban sınıfında bir düzenlemeye gidilmesi gerektiği kararı alınmıştı. Büyük reformlar döneminde, özellikle 1870'li yıllarda Piskoposların kendi yerel amirlerini seçmesi sistemi muhafazakarların tepkisine sebep olmuştu.

Pobedonostsev 1880'li yıllarda, *ober-prokurorluk* döneminde, din adamlarının kendi yerel amirlerini seçme hakkını ortadan kaldırmak için adımlar attı. Hatta bu yolda Çar II. Aleksandr'ı etkileyerek onun kişisel olarak olaya müdahale etmesini de sağladı. II. Aleksandr'ın bu meseleye müdahalesi basına da yansımıştı. Bu konudaki düzenlemeler tam da Pobedonostsev'in istediği gibi giderken, 1881 yılının Mart ayında Çar II. Aleksandr'ın öldürülmesinin ardından Kilisenin liberal çevreleri Çarın Piskoposlarla ilgili kısıtlayıcı kararının gözden geçirilmesini önerdiler (Freeze, 1983: 413-414). Bunun yanında, Pobedonostsev Kilise'nin basın üzerindeki kontrolünü sıkılaştırmak için de adımlar attı. Ona göre Çarlık otokrasisine en çok zarar veren basındı ve özellikle de Kilisenin otoritesi konusunda sarsıcı haberler yapılıyordu. Yevgeni Feoktistov'a¹² göre Pobedonostsev ile ilgili yazılarında onun en önemsiz gazeteleri bile günü gününe okuduğu ve reklamları dahi detayına kadar incelediğinden bahsediyordu. Pobedonostsev bu kadar ayrıntılı bir inceleme sonucunda basının eleştireliliğinden ve devletin buna karşı yeterli önlemleri almadığından şikayet ediyordu (Feoktistov, 1929/1991, 220-221). Bu sebeple Pobedonostsev'in önceliği basının Kilise üzerindeki çarpıtmalarının ortadan kaldırılmasıydı. Yine aynı dönemde Pobedonostsev, Loris-Melikov'un Rus kamuoyunda liberal bir açılım unsuru olarak sansürü yumuşatma girişimlerine karşı çıkmış ve hükümeti basının denetimini elden bırakmamak konusunda sert şekilde uyarıyordu. Şubat 1881'de Loris-Melikov'un Kilise sansürü konusunda yeni bir düzenleme teklifi yapması, ve Basın Yasalarını İnceleme Komisyonu'nun bu teklifi ciddiye alması üzerinde Pobedonostsev kaygılanmıştı. Nihayet, Mart 1881'de Çarın suikasta kurban gitmesi sonrasında bu reform planı rafa kaldırıldı (Freeze, 1983: 415). Bu gelişme ile kaygıları hafifleyen Pobedonostsev, 1882'den itibaren *ober-prokuror* olarak Yüksek Basın Komisyonu'nda söz sahibi olarak her türlü yayını kapatma hakkına sahip olmuştu. On dokuzuncu yüzyıl sonuna gelindiğinde Pobedonostsev'in kişisel girişimleriyle on iki gazete ve dergi kapanmış, herhangi yeni bir yayının reklamı da ciddi şekilde kısıtlanmıştı. Kilise Sansür Komitesi basın üzerindeki denetimini daha da sıkılaştırmıştı (Feoktistov, 1929/1991: 220-221).

Sonuç

Konstantin Pobedonostsev Rusya'da 1860'lar ve 1870'lerdeki hızla liberalleşen bürokratik çevrenin devlet kurumlarının yapısında yarattığı tahribattan şikayet ediyor ve Batı'nın yıkıcı liberal fikirlerinin aksine geleneksel kurumların yapısının korunması gerektiğinin altını çiziyordu. Pobedonostsev, Çarlık hükümetinin on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında içine düştüğü karmaşayı liberal reformlar sonrası bozulan istikrara bağlıyordu. Ona göre asıl olan kurumlar değil insanlardı ve yozlaşmayı geri çevirmenin tek yolu ise kurumların statükosunun korunması ve bürokratik kadrolara ehil insanların yerleştirilmesiydi. Ayrıca, kurumların dönüşümünün birden değil de yavaş adımlarla olması gerektiğinin de altını çiziyordu. Pobedonostsev, her ne kadar liberal bürokratik çevrelerde eleştirilere maruz kalıp dışlansa ve Çara olan yakınlığında salt bir akıl hocası muamelesi görse de, faaliyetleri dikkate alındığında Rus siyasal hayatındaki etkisinin azımsandığı görülmektedir. Pobedonostsev Çara olan yakınlığından istifade ederek ona düzenli mektuplar ve raporlar yollamış, ve bu mektuplarında devlet kadrolarında dönen tüm entrika ve yozlaşmış ilişkileri ifşa etmiştir. Bu bağlamda Çarın iç politikada etkili olan şahısların faaliyetlerinden haberdar olmasını sağlayarak Çarın fikirlerini etkilemeye çabalamıştır. Ayrıca, valilikler, polis ve sansür dairesine kadro oluşturma ve de önemli bakanlıklara bürokrat seçimi aşamalarında etkili olmuştur. Özellikle *ober-prokurorluğu* döneminde Kilise işlerine bir çok yenilik getirmiş ve Kiliseye dair liberal reformların hayata geçmemesi için yoğun çaba sarf etmiş, ve bunda kısmen başarılı da olmuştur. Pobedonostsev'in düşünce ve eylemleri, on dokuzuncu yüzyıl Rus liberal düşüncesinin bertaraf edilmesi ve sansürlenmesinde Kilise ve dinin ne kadar etkin olarak kullanılabileceğini göstermesi açısından da önemlidir. Ayrıca Pobedonostsev III. Aleksandr'a mektuplarında kendini Çarlık yönetimi ile sıradan Rus halkı arasındaki bağı kurmakla görevli olan kişi olarak yansıtmış ve kendi fikirlerinin dikkate alınması için her türlü argümanı öne sürmüştür. Bu açıdan bakıldığında, Rus bürokrasisinde liberal reformları engellemek için tek kişilik bir mücadele verdiği ve bu yolda da Çar III. Aleksandr ile olan yakın ilişkisinden faydalandığı söylenebilir. Aynen kendisinin de mektuplarında sık sık belirttiği gibi, asıl olan

¹² Evgeny Feoktistov (1828-1898) - yazar, gazeteci, ve dergi editörlüğü yapmış ve 1883'ten ölümüne kadar sansür komitesinde görev almıştır. Aynı zamanda Meclis Üyesi, senatörlük ve İçişleri Bakanlığı'nın ana basın departmanı başkanlığını da yürütmüştür (1883-1896).

kurumlar değil kişilerdir, ve Rus otokrasisinin korunması için en büyük etki yaratacak kişi faktörü olarak ise bizzat kendisini öne sürmüştür. Özetle, her ne kadar dönemdaşları tarafından fikirlerinin eleştiriden öteye geçmediği dillendirilse de, özellikle mektupları aracılığıyla Çar ile kişisel iletişim çabaları göz önüne alındığında, belirli dönemlerde Çar III. Aleksandr'ın kararlarına tesir edebildiği ve hükümetin karar mekanizmasını yönlendirmede etkili olduğu söylenebilir.

Kaynakça

Birincil Kaynaklar

Pobedonostsev, K. P. (1896). *Moskovskiy Sbornik*. Moskva: Sinodalnaya Tipografiya.

Pobedonostsev, K. P. (1924). *Pisma Pobedonostseva k Aleksandru III*, Tom 1, Moskva: Novaya Moskva.

Pobedonostsev, K. P. (1926). *Pisma Pobedonostseva k Aleksandru III*, Tom 2, Moskva: Novaya Moskva.

Pobedonostsev, K. P. "Vısoçayshiy manifest 29 aprelya 1881 g.". *Gosudarstvo rossiyskoye: vlast' i obščestvo. S drevneyşih vremen do naših dney. Sbornik dokumentov*. (red. Yu. S. Kukuşkina) 1996, Moskva: Izd-vo Mosk. universiteta.

İkincil Kaynaklar

Antonov, Mikhail (2020). Church-State Symphonia: Its Historical Development and Its Applications by the Russian Orthodox Church, *Journal of Law and Religion*, 35(3), 477-479.

Brisku, Adrian (2017). *Political Reform in the Ottoman and Russian Empires*, London: Bloomsbury.

Bryes, Robert F. (1961). Dostoevsky and Pobedonostsev. *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas , Neue Folge*, 9(1), 57-71.

Bryes, Robert F. (1968). Russia and the West: The Views of Pobedonostsev. *The Journal of Modern History* , 40(2), 234-256.

Dameshek, L.M., I.L. Dameshek (2016). Zakon 1898 g. o krestyanskih i «inorodçeskih» naçalnikah Sibiri, *Gumanitarnyye nauki v Sibiri*, (23) 1, 58-63.

Edwards, David Wayne (1967). *Orthodoxy During The Reign of Tsar Nicholas I: A Study in Church-State Relations*. Unpublished PhD Thesis, Kansas State University.

Feoktistov, E. M. (1929/ 1991). Za Kulisami Politiki i Literaturı (1848-1896), Moscow: Novosti. (İlk basım: 1929, Leningrad: Priboy)

Firsov S. L. (2004). Pravoslavniy Absolyutizm. Svetskaya vlast i pravoslavnyaya tserkov v epohu imperatora Nikolaya I. *Vestnik Sankt Peterburgskogo Universiteta*, 6(4), 36-43.

Freeze, Gregory L. (1983). *The Parish Clergy in Nineteenth Century Russia. Crisis, Reform, Counter-Reform*. Princeton: Princeton University Press.

Hevrolina, V.M. (2009). *Nikolai Pavlovich Ignatyev, Rossiiskii Diplomat*. Moscow: Kvadriga

Hildermayer, Manfred, Rossiyskiy "Dolgiy XIX vek": "Osobyı Put" Evropeyskoy Modernizatsii?. *Ab Imperio*, (1), 2012, 85-101.

Krindatch, Alexey D. (2006). Changing relationships between Religion, the State, and Society in Russia. *GeoJournal*, (67), 267–282.

MacKenzie, David (2002). *Count N.P. Ignat'ev: The Father of Lies?*. New York: Columbia University Press.

Malia, Martin (1961). *Alexander Herzen and the Birth of Russian Socialism, 1812–1855*. Cambridge: Harvard University Press.

Muraveva, L. A. (2012). Otmena krepostogo prava v Rossii: priçini, mehanizm realizatsii, znaçenie. *Gumanitarnye nauki*, 2 (6), 42-53.

Nureeva, S. V. (2012). K voprosu o Etatizme K. P. Pobedonostseva i Evolyutsii Monarhiçesкой Formı Pravlениya v Rossii. *Aktualnye Problemy Rossiyskogo Prava*, (1), 14-22.

- Polunov, A. Iu. (2001). Konstantin Petrovich Pobedonostsev, Man and Politician, *Russian Studies in History*, 39(4), 8–32.
- Pospelovsky, Dimitry (1998). *The Orthodox Church in History of Russia*. New York: St Vladimir's Seminary Press.
- Smirnov, A. G. (2008). Komisiya N. A. Milyutina o Normah İzbratelnogo Prava v Zemskie Učrejdeniya Pri Podgotovke Zemskoy Reformi. *Pravo i Gosudarstvo: Teoriya i Praktika*, (5), 127-130.
- Stepanov, Valerii L. (2012). An Autocrat at the Crossroads. Nicholas II Between Pobedonostsev and Bunge. *Russian Studies in History*, 50(4), 7-32.
- Taranovski, Theodore (1984). Alexander III and his Bureaucracy: The Limitations on Autocratic Power. *Canadian Slavonic Papers*, 26 (2/3), 207-219.
- Teslya, Andrey (2017). Russkiy Konservator: O sisteme Političeskikh Vozzreniy K. P. Pobedonostsevai 1870-1890 godov. *Sotsiologičeskoe Obozrenie*, 16 (1), 151-172.
- Zaharova, Larissa (1994). Autocracy and the Reforms of 1861-1874 in Russia. Choosing Paths of Development. (trans.: Daniel Field). In Ben Eklof et. al. (ed.), *Russia's Great Refoms, 1855-1881* (pp. 19-39). Bloomington, Indianapolis: Indiana University Press.

EXTENDED SUMMARY

Purpose

Despite the fact that there are a few comprehensive studies about political and intellectual career of Konstantin Pobedonostsev in non-Turkish literature, there is not a single study about him in the Turkish literature until now. Although a narrative has developed in the literature on specific issues about certain aspects of his career, an overview of the conservative vision he represented and his contributions to Russian political life has not been examined thoroughly.

The purpose of this article is to examine the ideas of Pobedonostsev that represented Russian conservatism and his influence on nineteenth century Russian politics. In the study, first of all, the scope of the reforms in the 1860's and 1870's and the role of Russian liberal intellectuals in these reforms will be discussed. Then, the reaction of the Russian conservatives to those reforms will be examined and Konstantin Pobedonostsev's views on liberal reforms will be analyzed. In the following section, Pobedonostsev's ideas about the Russian bureaucracy and bureaucrats will be discussed and how he compares these bureaucrats with the ordinary Russian people will be pointed out. In addition, the solutions offered by Pobedonostsev for the restructuring of the bureaucracy will be mentioned. Also, the institutional importance of the Church, which Pobedonostsev attributes great importance for the survival of the state, will be mentioned, and the censorship activities that were carried out regarding the Church during his ober-procurorate period will be discussed. In the conclusion part, the conservative stance that Pobedonostsev put forward against liberal reforms in the second half of the nineteenth century and his influence on the political life of the Russian Empire will be revealed.

Methodology

This study has been prepared by making use of the letters of Pobedonostsev to the Tsar Alexander III as well as the secondary sources in English and Russian languages. Some of the secondary sources selected in the study are the works of people who lived during the time of Pobedonostsev. It was during the time of Tsar Alexander II that Pobedonostsev became close to the Tsarist family and peaked in his career. In this regard, the letters of Pobedonostsev to the Tsar Alexander III are of utmost importance in terms of reflecting the debates revolving around the 1860-1870 reforms.

Findings (Results)

In the first half of the nineteenth century, the Tsar Alexander I found the solution to the Russian empire's contradiction of Europeanization and preserving national values by means of adapting European liberalism to Russia; contrary to his predecessor, the Tsar Nicholas I, who applied an absolute management style in the form of a blend of autocracy and religion. 1860's and 1870's was a period of extensive reform initiatives in many areas. In this period, Russian government started to follow reform programs modeled though European liberalism and liberal-minded intellectuals began to enter bureaucratic cadres. The focus of these intellectuals was the establishment of bureaucratic structuring, that is, the transformation of institutions that could carry out innovations. However, in time, the economic and social obstacles in front of the bureaucratic transformation caused the objections of the conservative segment to be voiced more loudly.

Konstantin Petrovich Pobedonostsev, a bureaucrat and academic, was one of the most famous and influential political representatives of the conservative line of thought in Russia. He was troubled by the rapidly liberalizing bureaucratic and intellectual circles in Russia in the 1860s and 1870s, and believed that reforms would corrupt the institutions of the state rather than to improve it. He believed that reform models coming from the West would be destructive for Russian society and bureaucratic structure. In short, since the end of the nineteenth century, Pobedonostsev has been mentioned as one of the eminent conservative people, who oppose the reforms in Russian political life.

Conclusion and Discussion

Konstantin Pobedonostsev complained about the destruction caused by the rapidly liberalizing bureaucratic environment in Russia in the 1860s and 1870s. Pobedonostsev attributed the turmoil of the Tsarist government in the second half of the nineteenth century to the deteriorated stability after liberal reforms. According to him, the main asset was people, not institutions, and the only way to reverse corruption was to preserve the status quo of institutions and to place skilled people in bureaucratic cadres. He also underlined that the transformation of institutions should not be abrupt, but in slow steps. Pobedonostsev was criticized and excluded in liberal bureaucratic circles and was treated as a mere mentor in his closeness to the Tsar.

However, when his activities are taken into account, his influence in Russian political life seems to be underestimated. Pobedonostsev, taking advantage of his closeness to the Tsar, sent him regular letters and reports, revealing in these letters all the intrigues and corrupt relations in the government cadres. In this context, he tried to influence the ideas of the Tsar by making the Tsar aware of the activities of those who were influential in domestic politics. Pobedonostsev's thoughts and actions are also important in terms of showing how effectively the Church and religion can be used in the elimination and censorship of nineteenth century Russian liberal thought. In addition, In his letters to Alexander, Pobedonostsev reflected himself as the person in charge of establishing the link between the Tsarist administration and the ordinary Russian people, and put forward all kinds of arguments for his own ideas to be taken into account. From this point of view, it is seen that he fought a one-man fight to prevent liberal reforms in the Russian bureaucracy. Just often stated in his letters, the main issue is not institutions but persons, and he has asserted himself as the person factor that will have the greatest impact on the preservation of the Russian autocracy. In summary, although his contemporaries expressed that his ideas do not go beyond criticism, especially considering his personal communication efforts with the Tsar through his letters. It can be said that he was able to influence the decisions of the Tsar Alexander III and was effective in directing the decision mechanism of the government.